

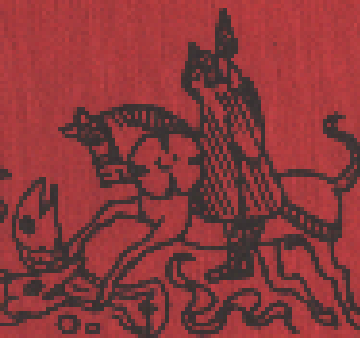
NIKOLAAS VAN MYRA

een bijzonder mens

14e jaargang nr. 4
1970-1997

**VALKHOF
NIEUWS**

Zaten wij al in derde klas? In ieder geval ongeveer in die tijd ontdekten mijn vriendje en ik, tijdens het speelkwartiertje (wij voerden daar vaak héél serieuze gesprekken!) dat er iets met onze voornamen niet in orde was!

Ik werd altijd 'Niekje' genoemd, mijn kamaraadje 'Stefke'; verklaar zoiets nu maar eens als je een jaar of acht bent!

Wij zaten als Nimweegse jongens op een school aan het Kelfkensbosch, en omdat onze 'leermeester' Broeder Tom bij ons erg sympathiek overkwam, besloten wij hem erbij te betrekken.

De schooltijd eindigde altijd om vier uur in de middag en terwijl alle klasgenoten juichend de straat op renden, legden wij Broeder Tom ons onoplosbaar raadsel voor:

'Luister' sprak de wijze man, 'jullie noemen mij Broeder Tom, die naam komt van Thomas, een Apostel, begrijp je?' Wij knikten.

'En jij Stefke,' ging hij verder; 'jouw naam komt van Stefanus, hij is de Patroonheilige van Nijmegen, kijk daarom heet de ouste kerk van de stad ook de Stefanus of Stevenskerk!' Wij knikten weer...

'Ja, en jij Niekje jouw naam komt natuurlijk van Sint Nikolaas, Die kennen wij toch allemaal als... precies, Sinterklaas!' Wij knikten opnieuw maar nu als wijze doctorandussen... Dus dát was de oplossing! Vanaf die tijd noemde ik mijn vriendje Stefanus en hij mij Sinterklaas.

Veel later, wat ouder en misschien zelfs iets wijzer geworden(?) ontdekten wij dat op het Valkhof

eenzaam en verlaten een Nikolaas-kerkje stond, het droeg een zelfde lot als de naampatroom; een onbekend verleden...

Mij was intussen allang duidelijk geworden dat de Heilige Nikolaas iets anders moest zijn als een 'dolle Sint'!

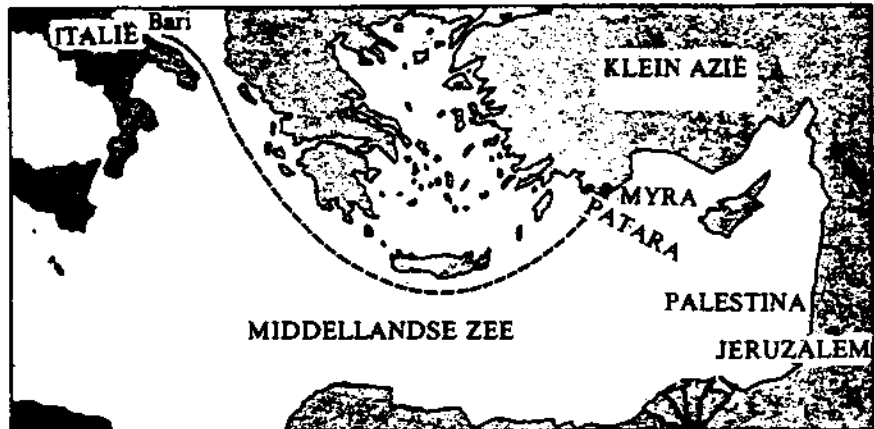
Maar och het leven rolde verder, er kwamen andere zorgen, tot op een dag mijn zoon als al 10 jarige voor mij stond en de vraag stelde:

'Pa, ik heet Niko, maar wie was nu toch de echte Nikolaas?' Helaas er was geen Broeder Thomas meer, ik moest het antwoord schuldig blijven! Maar wacht eens, lag misschien de oplossing in de inmiddels opengestelde Valkhof-kapel?

Daar werd mij in ieder geval duidelijk, dat ik niet de enige 'zoekende in de woestijn was'. Men kreeg daar dagelijks soortgelijke vragen van jong en oud! Ziet U? Zo ontstond nu deze Nikolaas-beschrijving. Wat zegt U., of ik lid van de Valkhofvereniging ben geworden?

Ja natuurlijk, anders had de redactie mijn verhaal toch nooit kunnen uittikken..?

Nu weet U het dus, vandaar dit boekje!!

WIE WAS DE HEILIGE NICOLAAS ?

Door: Henk Schoonwater

Wanneer bezoekers van de Valkhofkapel binnenkomen, wordt hun aandacht al direct getrokken door het drieluik waar deze heilige is afgebeeld, temidden van Keizerin Theophano en haar man Keizer Otto II. Meestal volgt dan wel de vraag: "Wie is dat?".

Het gebruikelijke antwoord: de heilige Nicolaas, waaraan deze kapel is toegewijd, voldoet lang niet iedereen, men wil meer weten. Wie was hij?

En dan sta je voor de moeilijkheid een figuur tot leven te wekken die ongeveer 1600 jaar geleden leefde, en waar historisch niet zoveel van vaststaat.

Bijna alle oude geschreven documenten uit die tijd zijn in de loop der eeuwen verdwenen. Wij moeten ons behelpen met overgeschreven verhalen uit later eeuwen.

Zo is er de 'Vita Compilata' en de 'Vita per Michaelem' uit de 8e en 9e eeuw, die een samenvatting geven van oudere verloren gegane geschriften.

Hieruit komen we te weten dat Nicolaas rond het jaar 280 is geboren in Patara, een stad gelegen in Klein Azië, aan de Middellandse Zee. Het hoorde vroeger tot het Oost-Romeinse Rijk, ook Byzantium genoemd. De levensbeschrijvingen vertellen verder dat hij uit welgestelde, zeer gelovige ouders was geboren. Al vanaf zijn geboorte bleek hij een bijzonder kind te zijn. Vrij spoedig stond hij al met ten hemel opgeheven handjes, zonder hulp van moeder, los in zijn badje of wieg. Deze houding was de oude christelijke gebedshouding. Op de vastendagen, woensdag en vrijdag, weigerde hij de moederborst. Men moet dergelijke verhalen zien als een uitbeelding van wat de Heilige Symeon de Vertaler schreef: "Van het eerste begin af toonde hij God te willen dienen".

De namen van Nicolaas' ouders zijn ook bekend: Epifanios en Nonna. Deze lieten hun zoon een goede en wetenschappelijke opleiding geven. Al vroeg hielp hij tijdens de kerkdiensten, en raakte zo vroegtijdig vertrouwd met alle vormen van de Grieks-Byzantijnse Liturgie. Vanwege zijn vroomheid bestemden zijn ouders de kleine Nicolaas voor het priesterschap. Daartoe vroegen zij via zijn oom, die ook Nicolaas heette, iemand te zoeken die de geestelijke leiding van de jongen op zich wilde nemen. Dit werd de priestermonnik Konon. Na een leertijd en aanstelling tot diaken ontving hij de priesterwijding. De opvoeding door een monnik was ook richtinggevend voor de rest van zijn leven, want reeds vóór zijn diakenwijding deed hij de kloostergeloften in handen van de reeds genoemde oom, die bisschop was van een naburige stad. Bij deze gelegenheid sprak hij de verwachtingsvolle woorden: "Moge hij leiding en troost geven aan velen en het ambt van bisschop bereiken". Hij is daar niet in teleur gesteld. Daar Nicolaas in zijn jonge jaren al spoedig ieders achting genoot, vond zijn oom hem geschikt voor een ander ambt. Zijn oom wilde een pelgrimstocht naar Jerusalem maken. Oom benoemde toen zijn neef tot tijdelijke plaatsvervanger van het klooster waar hij resideerde. Dit klooster had hij de naam van Nieuw-Sion gegeven. De kerk was een kopie van de Sionskerk, die in Jerusalem gebouwd was boven de plaats waar volgens de traditie het Laatste Avondmaal had plaatsgevonden. Daarom werd deze kerk wel genoemd: "Moeder aller Kerken".

In navolging van zijn oom wilde ook Nicolaas de heilige plaatsen bezoeken. Om zich hierop voor te bereiden zocht hij naar een eenzame en geschikte plaats. Egypte, een land waar in zijn tijd reeds veel kluizenaars woonden leek hem wel geschikt. Hij was dan tegelijkertijd al een mooi eind op weg richting

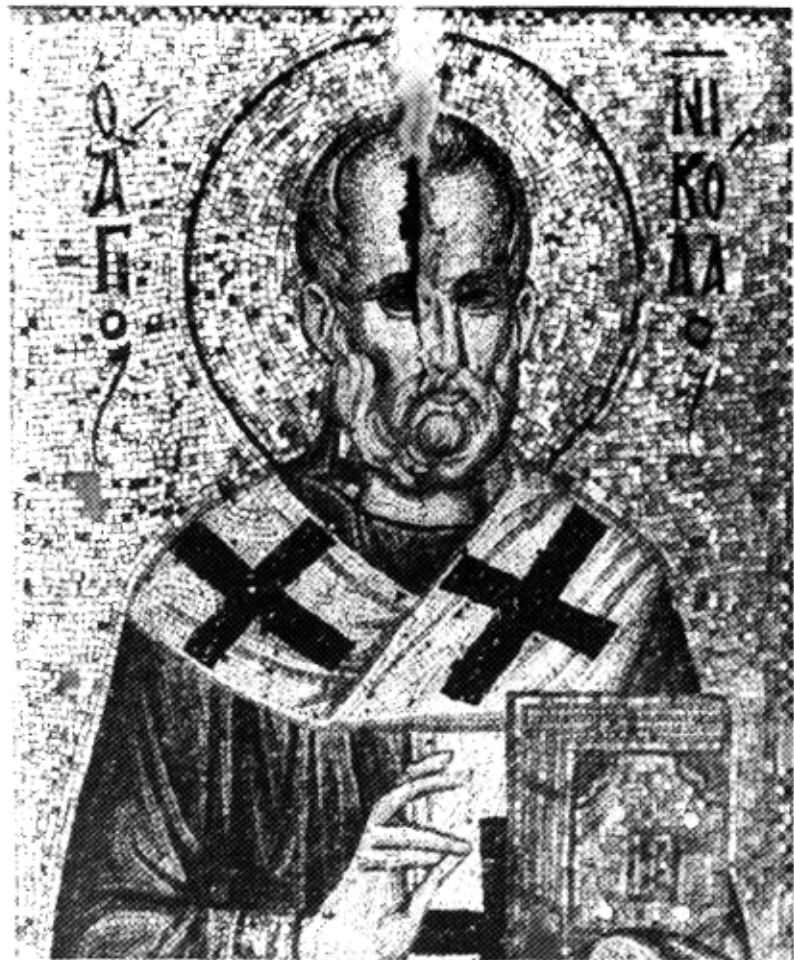
Icoon van de Heilige Nikolaas. (Rusland = 1600)
(Foto coll. A. Janssen.)

Jerusalem. Daartoe moest hij een reis per boot maken. Vanuit Myra voeren geregeld boten met pelgrims. Ook hij scheepte zich in. De eerste nacht kreeg hij tijdens zijn slaap een visioen. Hij zag dat de duivel de mast van de zeilboot kapte. Nicolaas zag dit als een voorteken dat er zware storm op komst was, en hij waarschuwde de bemanning. Tegelijkertijd bemoedigde hij hen en zei: "Vertrouw op God, want hij zal jullie beschermen." Doordat ze dicht onder de kust voeren toen de storm losbrak, was het de zeelui onmogelijk het schip in kalmer vaarwater te brengen. Het dreigde te kapseizen, en men verloor alle controle over het schip. Een bootsman trachtte nog de zeilen te reven, maar smakte tegen het dek en was op slag dood. Op Nicolaas' gebed ging de wind liggen. Toen eenmaal de rust weergekeerd was, wekte Nicolaas de dode weer tot leven. Eenmaal in Jerusalem gearriveerd kreeg hij nauwelijks tijd om de Heilige Grafkerk en andere plaatsen te bezoeken. Want een engel verscheen hem en beval hem naar huis terug te keren. Hij zocht een haven en vond daar een kapitein die op verzoek van passagiers wel naar de verlangde plaats koers wilde zetten, wanneer ze goed wilden betalen. Bemanning en kapitein veranderden, eenmaal op zee, van gedachten en zetten koers naar de eigen thuishaven. Edoch het roer raakte onklaar, waardoor het schip doelloos rondreef, overgeleverd aan wind en golven. De bemanning vreesde reeds het ergste. Op een gegeven ogenblik leek het of het schip een bepaalde richting koos. Het voer vele mijlen en men kwam, door Gods tussenkomst, onverwacht en ongedeerd in Patara aan. Bij het zien van dit wonder vielen de zeelui hem aan zijn voeten en smeekten hem om vergeving. Dat deed Nicolaas, maar voegde er aan toe: "Doe het nooit meer." Nadat Nicolaas vol vreugde door inwoners van de stad en de monniken was ontvangen keerde hij naar zijn oom

in het klooster van Nieuw-Sion terug, waar hij zijn zielzorgelijk werk voortzette.

Dit was niet zo eenvoudig, want het jonge christendom bevond zich nog in een vrij geïsoleerde positie. Toen Nicolaas geboren werd rond het jaar 280 heerste er nog het heidendom, met aan het hoofd de Romeinse Keizer die zich liet vereren alsof hij de afgezant van de goden was. Vele, dikwijls plaatselijke vervolgingen, hadden wel het stempel op de christenen gedrukt. In de ogen van de maatschappij was het een sekte, die wel eens staatsgevaarlijk kon zijn. De ommekeer kwam pas een goede dertig jaar later, toen Keizer Constantijn de Grote na een machtsstrijd met zijn twee rivalen, een veldslag nabij Rome overwon. Van huis uit was hij wat onverschillig wat de religie betreft, en voor de christenen zeer tolerant. De genoemde zege schreef hij toe aan "de God van de Christenen". Dit, nadat hij vóór de strijd, aan de hemel een groot kruis had waargenomen, waaromheen de tekst stond: "In hoc signo Vincis", ofwel: "In dit teken zult Gij overwinnen". In 313 sloot hij een verdrag in Milaan, waarbij hij de Christenen vrijheid van godsdienst garandeerde. Hoewel de keizer zich pas op zijn sterfbed liet dopen, was het voorbeeld van de keizer van zó groot belang, dat velen zich, zij het niet zonder bijbedoelingen, bij de christenen aansloten.

De rollen werden nu omgekeerd. De laatste eeuw was het veel-godendom toch al op zijn retour. De diensten werden hoe langer hoe minder bezocht, tempels liepen leeg en werden door christenen voor hun erediensten ingericht. Dat heeft Nicolaas nog zelf meegemaakt. Nog vóór zijn bisschopswijding zette hij zich in om de leer van Christus te verbreiden. Dat zal zeker niet eenvoudig zijn geweest. Vooral wanneer er sprake was van "beschermgoden" zal men echt niet de oude religie

Mozaiek-Ikoon van de Heilige Nikolaas. (Klooster op de berg Athos.)

Volgens een oude legende werd deze Ikoon 300 jaar na de verdwijning teruggevonden door vissers op de zeebodem.

(Foto coll. A.Janssen.)

voor een nieuwe hebben ingeruild. Zo zijn er verhalen dat Nicolaas godenbeelden in een tempel verbrijzelde. Verdreven uit hun tempels zochten velen hun heil in de verering van een boom waarin de godheid zou huizen. Maar dit gebeurde voor zijn tijd ook al. Evenals hier in het westen golden merkwaardig gevormde bomen als verblijfplaats van de goden. Zo werd ten tijde van Keizer Gordianus III (238-244) een munt uitgegeven, waarop een boom staat, die twee mannen tevergeefs met bijlen proberen om te hakken. Uit de wortels kringelen twee slangen en in de boomkruin is de godin Artemis te zien. Met haar broer Apollon was ze de landsgodin van Lykië, en stadsgodin van Myra, waar Nicolaas later bisschop zou worden. Nog toen hij abt was van het klooster van zijn oom, lieten christenen hem naar Myra komen. Er zou nog steeds een boze geest in die boom huizen, zo vertelden de boeren van Pakloma, waar de boom van de munt stond. Na een lang gebed van twee uur stond Nicolaas op en begon zelf eerst te hakken. Dat lukte, waarna de boeren zijn werk overnamen totdat de boom viel. Voordien hadden zij het evenals de twee mannen op de munt tevergeefs geprobeerd. Uit andere verhalen blijkt ook wel dat Nicolaas niet alleen een goed-heilig-man was. Geen wonder dat hij in deze tijd als leidinggevende uitverkoren was voor het bisschopsambt. Wanneer dit is geweest valt niet met zekerheid te zeggen. Het jaar zou kunnen liggen tussen 313 en 325 wanneer hij als afgevaardigde gezonden wordt naar het eerste kerkconcilie, dat van Nicea.

In een getuigenverklaring lezen wij dat aan de vooravond van zijn wijding hem Christus verscheen. Deze gaf hem de bijbel; aldus werd Nicolaas door Christus zelf uitverkoren. Aldus de 'Vita Compilata'.

Een ander verhaal vertelt dat men in Myra zocht naar een opvolger van de overleden bisschop.

Eén der vergaderden kwam na lange tijd gebeden te hebben tot de volgende raad: "Ga 's nachts in de kerk en bidt. Bij het aanbreken van de morgen, ga dan bij de deuren van de voorruimte staan. Wie als eerste de kerk binnengaat, zijn naam is Nicolaas. Houdt hem vast en wijdt hem tot bisschop.

Het verzamelde volk dat ondertussen in de kerk bijeen was, keurde de keuze bij acclamatie goed en riep: "Met recht draagt hij de naam Nikolaos" (dat betekent: overwinning aan het volk van God). Een juist gekozen naam in deze vroege christentijd. Ook van de beroemde kerkvader Augustinus is bekend dat hij onverwachts en zelfs tegen zijn wil tot bisschop werd gekozen door het volk.

In die tijd ging alles veel eenvoudiger. De ambten werden dikwijls verdeeld onder geschikte personen en er werd meer gekeken naar karakter en persoonlijk leven dan wetenschap. En men moet de bisschop beslist niet voorstellen als iemand met een plechtig ambts-gewaad, dat is van later tijd.

Nicolaas heeft zich toen laten zien als een man die grote geloofskennis bezat. Anders was hij door de andere bisschoppen niet als afgevaardigde gestuurd naar de eerste algemene vergadering van bisschoppen in Nicea. In die eerste tijd waren er nogal wat verschillen van mening wat betreft bepaalde fundamentele geloofswaarheden. Grote verschillen waren er betreffende de Drie-eenheid: Vader, Zoon en de Heilige Geest, en toch één God. Ook de twee naturen van Christus stonden ter discussie: de Goddelijke en de menselijke natuur verenigd in één persoon van Jezus Christus. Bij de discussies was ook onze bisschop Servatius van Maastricht aanwezig. Een teken van de belangrijkheid van deze vergadering, dat hij van zover kwam. De uitspraken die toen gedaan zijn, gelden nu nog voor iedereen die zich christen noemt.

De grootste tegenstander in het concilie was Arius, een priester uit Alexandrië. Zijn aanhang moet zeer groot zijn geweest. Tevoren had keizer Constantijn verschillende kettters weten te overtuigen van hun ongelijk, en was de rust hersteld. Maar ditmaal dreigde er een complete scheuring in het Rijk. Geen wonder dat de keizer zélf de vergadering voorzat. Arius beschouwde men zelfs als de voorloper van de Anti-Christ. Er zouden 320 bisschoppen vergaderd zijn geweest. Arius, ter verantwoording geroepen, verdedigde zich in een betoog. Volgens het verhaal zou Nicolaas zich zó kwaad hebben gemaakt, dat hij op de man toeliep en hem een flinke klap in het gezicht gaf. Grote consternatie. Dat was niet volgens de regels. Na beraad besloot men, dat Nicolaas niet meer aan de beraadslagingen mocht deelnemen, en sloot hem in een cel op. Doch in de nacht verscheen hem Christus en opende zijn boeien. De bewaker bracht verslag aan de keizer die Nicolaas de vrijheid teruggaf.

Maar nog meer als geloofsstrijder is hij bekend geworden door zijn nog heden spreekwoordelijke goedheid. Hiervan enkele voorbeelden. Vooral had hij medelijden met hen die grote armoede leden en daarvoor ook dingen deden die beslist niet door de beugel konden. Zo was er een man van voorname afkomst. Hij had drie dochters. Evenwel door jaloersheid en corruptie verloor hij, door toedoen van anderen, veel geld en raakte hoe langer hoe meer aan lager wal. Zijn enige bezit waren tenslotte nog zijn drie zeer mooi uitziende dochters. Omdat hun vader echter arm was, wilde niemand met hen trouwen. Dikwijls bad hij tot God om uitkomst, maar deze leek doof voor zijn gebed. Hierdoor had de man ook geen vertrouwen meer in Hem. Hij besloot zijn dochters aan de prostitutie uit te leveren om zichzelf en hen in leven te houden.

Een Icoon van de Heilige Nikolaas ongeveer uit het jaar 1550.

(Foto coll. A.Janssen.)

Doch voor het zover kwam, hoorde Nicolaas van zijn plan, en besloot de man te helpen. Midden in de nacht sloop hij uit zijn klooster en gooide een buidel met geld door het raam. 's Morgens vond de man het geld en hierdoor kon hij de meisjes een bruidschat meegeven, ze trouwden, en ook hem ging het later beter.

Er is ook het verhaal van de gevangen genomen geestelijken door de keizerlijke stadhouder van Myra. Zij waren door enkele aanzienlijke burgers van de stad ten onrechte van diverse misdaden beschuldigd. De ongelukkigen veroordeelde men tot de doodstraf. Maar op de plaats van terechtstelling verscheen de Heilige en ontrukte de beul nog net op tijd het zwaard.

Een dergelijk verhaal is ook bekend over drie leger-oversten aan het hof van Keizer Constantijn. Ook hier was een onrechtvaardig vonnis. Terwijl zij in de gevangenis hun vonnis afwachtten, vertelde men over de heilige bisschop daar ver in Myra, en zij vroegen hen met hen te bidden tot de heilige om uitkomst. Daarop verscheen de Heilige aan Keizer Constantijn en verweet hem dat hij drie onschuldigen zonder enig nader onderzoek in de gevangenis had laten werpen. Hij had zijn oor te luisteren gelegd bij jaloerse hovelingen die deze mannen hun positie in het leger niet gunden. Nicolaas dreigde de keizer met zwaar onheil als hij deze onschuldigen niet snel vrijliet. Ook de raadslieden van de keizer kregen een dergelijke verschijning. Na gemeenschappelijk beraad besloot de keizer tot invrijheidsstelling.

Met vrijheid heeft ook déze legende te maken die ongetwijfeld is onstaan in later tijd toen de Arabische islamieten het Christelijke Rijk bedreigden. Tijdens één van hun rooftochten kwamen ze in de omgeving van Myra. Een daar spelend jongetje namen ze met geweld mee, en brachten hem naar één der

Arabische vorsten. Zijn ouders hadden reeds vroeger een kapelletje, zoals men nu nog veelvuldig in Griekenland tegenkomt, laten bouwen ter ere van de heilige. In het jaar van de vermissing versierden ze extra de Icoon en zijn kapel op Nicolaas' feestdag. En vroegen de heilige hun zoon terug te brengen. Ook de jongen in dienst van de Arabische vorst bad op deze dag tot hem. Hij moest dit stil doen, maar de vorst merkte wel dat er iets aan de hand was. Op zijn vragen ontdekte hij dat de jongen tot Nicolaas bad. Hierop spotte de ongelovige. Maar terwijl de jongen voor de vorst stond met een beker drank in de hand, kwam er een hevige storm die hem wegvoerde naar het kapelletje van zijn ouders. Daar zagen de gelukkige ouders hem ongedeerd weer.

Bovenstaande verhalen zijn maar enkele grepen uit de talloze, soms zeer gevarieerde verhalen die deze Heilige betreffen. Er zijn meestal enkele oergegevens in verwerkt, en daarom mogen we ze niet zomaar van de tafel vegen als verzinsels. De uitwerking in diverse eeuwen heeft ervoor gezorgd dat het verhaal dikwijls werd aangevuld met gebeurtenissen uit levens van andere tijdgenoten. Zaak is het, de boodschap te verstaan. Deze is: verdediger van het geloof in een zeer zware tijd en zie tegelijkertijd de goedheid en medemenselijkheid die uitstraalt van zijn figuur.

Ook na zijn dood was hij een beschermer van de zeelieden. Het was geen wonder dat hij belang stelde in hun wedervaren. Patara lag als kustplaats aan de Middellandse Zee, en werd als beste handelsroute zeer druk bevaren. Juist voor de Lykische kust kwam onweer en de daarmee gepaard gaande storm veelvuldig voor. Wat was logischer dan dat men de Heilige Nicolaas aanriep met heel in de verte zijn stad met kathedraal. In hun doodsnoed herinneren zij zich hem,

die door een voorbeeldig leven reeds lang een grote bekendheid kreeg. En zij kregen gehoor. In persoon verschijnt hij aan hen bij hoge zee, spreekt de matrozen moed in. Dan is hij aan stuurboord te zien, dan weer in de ra's om de zeilen vast te maken. Vele soortgelijke verhalen zijn in de loop van de tijden verteld en opgeschreven, en hebben ertoe bijgedragen dat hij ook bekendheid kreeg hier in het westen.

Niet bekend is wanneer Nicolaas is overleden. Eigenlijk is hij niet echt overleden: hij leeft in de harten van velen voort tot in lengten van dagen.

Arnhem, Henk Schoonwater.
November 1992.

N
I
K
O
L
A
A
S

I
K
O
O
N

I
N

D
E

V
A
L
K
H
O
F
K
A
P
E
L

Opeengebroken sarcofaag in de Nikolaaskerk van Demre(Myra) Waarschijnlijk het eerste graf van Nikolaas. (Foto coll. A.Janssen.)

HET GRAF EN DE RELIEKEN VAN DE HEILIGE NIKOLAAS

door: Henk Schoonwater.

Het is onbekend in welk jaar precies de Heilige Nikolaas is overleden, maar het kan vermoedelijk in het midden van de 4e eeuw gesteld worden. In zijn eigen bisschopskerk in de stad Myra werd hij begraven zoals dat gebruikelijk was. De faam van zijn goedheid en wonderen, hield niet op aan het eind van zijn leven, want omdat Myra een handelsplaats was, aan de Middellandse-zee gelegen, vertelden zeevarenden steeds weer opnieuw over wonderen die zij ondervonden op voorspraak van de Heilige. Er hoefde écht geen officiële 'heilig verklaring' meer aan te pas te komen, kerk en graf werden al spoedig een druk bezochte bedevaartsplaats.

Vanaf de 5e eeuw komen we in de landen rond Griekenland steeds meer de naam Nikolaas tegen als doopnaam, voor die tijd ongebruikelijk.

Een nog behouden levensbeschrijving over een Abt van het Sionsklooster in Lykië(hij heette ook Nikolaas!) staat geschreven dat deze man tijdens een bedevaart naar Jerusalem ook Myra bezocht en er bad bij het graf van zijn naamgenoot. Deze bron vermeldt ook, dat men jaarlijks volgens een oude traditie een 'rozenfeest' hield. Aanvankelijk een heidens feest, nu verbond men er de naam Nikolaas aan. Op zes december hield men dan een processie door de stad naar het graf van de Heilige waarna men dit met de meegebrachte rozen versierde. Ook hield men er dan een zo genoemd 'dodenmaal'. Dit zeer oud gebruik uit de eerste eeuwen van het Christendom is zelfs tot op heden nog in Griekenland, Italië en zelfs in Rusland hier en daar gebruikelijk. Op dezelfde dag hielden de verzamelde bis-

schoppen van Lykië hier ook een synode, het nog behouden document dateert rond 565. Nog in de achtste en negende eeuw kennt bisschop Andreas dit gebruik en de feestrede op de Heilige Nikolaas is dan ook bewaard gebleven.

Tot ver in de 4e eeuw werden in hoofdzaak alleen de martelaren bij hun graven vereerd, Nikolaas behoort tot de eersten die als 'niet martelaar' voor een dergelijke verering waardig werd bevonden.

In dat oude geschrift wordt hem dan ook de titel van 'Voorvader' gegund.

Geen wonder dat de Nikolaasverering al in het midden van de zesde eeuw doordrong tot de hoofdstad van het Rijk Byzantium. Keizer Justinianus (527-565) liet een zeer mooie Nikolaaskerk bouwen, het bouwwerk stond op zeer zware fundamenten onmiddellijk aan de zee. Algemeen prees men de kerk vanwege zijn prachtige ligging, is het wonder dat ik hierbij direct denk aan 'onze' Nikolaas kapel op het Valkhof?

Helaas werd die oude Nikolaas-kerk in Constantinopel verwoest toen in 1453 de Turken de stad innamen.

GRAF EN RELIEKEN

Uit de zevende en achtste eeuw, een tijd waaruit op velerlei gebied weinig bewaard is gebleven, weten we vrijwel niets. Doch de negende eeuw geeft een nieuwe stimulans aan de Heiligen-literatuur; vindt je in bovengenoemde eeuwen enkele Nikolaas-namen, nu weer vele, er is zelfs een Paus bij: Nikolaas I, (858-867). Talloze levensbeschrijvingen van de Heilige zien het licht, verzamelingen van zijn wonderen, feestelijke toespraken en liturgische teksten.

Hij overstraalt hierbij zelfs de roem van de martelaren en geldt als 'Fakkelaar van de wereld', 'Engel op aarde', en krijgt de titel 'Apostelgelijke'.

Keizer Basileios I (867-886) laat een nieuwe kerk bouwen die aan de Verlosser, Maria, de profeet Elias en aan Nikolaas werd toegewijd en op 1 mei 881 door Patriarch Phothios werd geconsacreerd.

De verering bereikt in deze en de volgende eeuw opnieuw een hoogtepunt, eigenlijk te begrijpen want al vanaf de 8e eeuw bedreigen de Arabische volken het Byzantijnse Rijk, maar ook Bulgaren en Russen lieten zich niet onbetuigd en 'Hemelse hulp' was dus wel nodig!

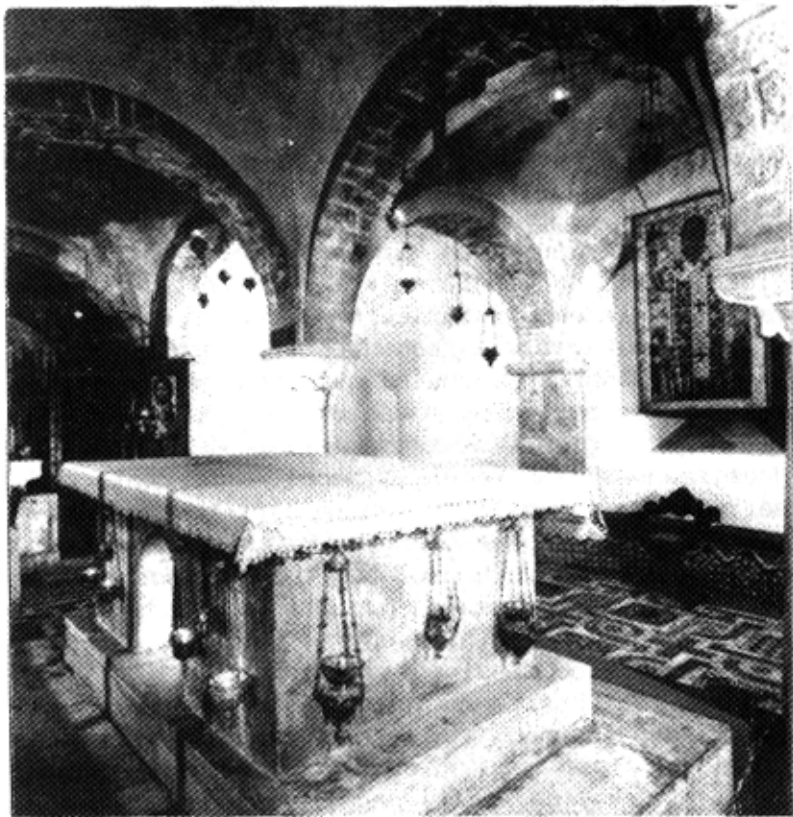
De Nikolaasverering begon zich nu wereldwijd te verspreiden, zoals de kronieken weten te vertellen. Ja zelfs tot India en Brittannië, maar ook bij de Barbaren (lees: Germanië) is zijn roem doorgedrongen.

Sinds die tijd worden verhalen over bevrijding uit gevangenschap en oorlogsnood dan ook steeds talrijker. Ook tot het latijnse Christendom dringt zijn verering nu door, aanvankelijk eerst in Napels waar Oost en West elkaar via scheepvaart troffen en hier verschijnt dan ook een eerste levensbeschrijving van de Heilige.

Al spoedig vereren de Benedictijner monniken van de beroemde abdij Monte Cassino hem als medebroeder, er ontstaan hymnen over zijn leven.

Vanouds zijn het de missionarissen die overal hier in het westen het Christendom prediken en daarna vooral in Italië de door hen gestichte kerken aan Nikolaas toewijden.

We komen op bekender terrein als we lezen dat de uit Friesland afkomstige H. Liudger (742-809), rond 784 twee en eenhalf jaar in Rome studeert en daarna naar Germanië trekt om het Christendom te prediken. Tijdens zijn studie in Rome leert hij ook de Monte Cassino kennen en komt zo in aanraking met leven en verering van de H. Nikolaas. Bij de terugkeer in zijn vaderland, verzoekt Karel de Grote hem een bisdom rond de stad Münster

De crypte in de Nikolaas-basiliek van Bari met de graftombe van de Heilige Nikolaas. Aan de wand hangt een oude afbeelding van Nikolaas.

(Foto coll. A.Janssen.)

te organiseren nadat pogingen om Friesland te bekeren waren mislukt.

Liudger begon zijn studies in Utrecht en leerde daar als jonge Benedictijner monnik al de figuur van Nikolaas waarderen, het bezoek aan Monte Cassino zal dit nog verdiept hebben. Geen wonder dat verschillende door hem gestichte kerken dan ook het Nikolaas Patroonaat kregen. Nikolaasga, een plaats in oost Friesland is daar nog een echo van. Billerbeck in het bisdom Münster gaat er trots op de oudste Nikolaaskerk van Duitsland te bezitten, nog gesticht door de H.Liudger. Beneden Waal en Rijn is Liudger nooit geweest, hij kan dus moeilijk invloed hebben gehad op het patronage van de Valkhofkapel. Het duurde trouwens nog bijna 200 jaar voor de Nikolaasverering in Duitsland echt merkbaar werd.

De gemalin van Keizer Otto II, Keizerin Theophano zij stierf in 991 op de Valkhofburcht, heeft er veel toe bijgedragen zowel hier als in Duitsland dat de verering voor Nikolaas werd benadrukt. O.m. wordt in Aken-Burtscheid nog een mozaïk-ikoon met de afbeelding van de heilige bewaard stammende uit de 10e eeuw. Doch ook naar het oosten breidde zich de roem uit, tot op de dag van vandaag hiervan getuigen de vele Nikolaas-ikonen in Rusland en de Balkanlanden.

Het pelgrimeren naar het graf van Nikolaas bracht voor de stad Bari ook materiele welvaart, de stad begon te groeien en er kwamen meer grotere gebouwen. Ook de kathedraal werd uitgebreid en dit alles werd aanleiding dat de regering in byzantium bij de Patriarch het verzoek indiende de provincie Lykië te verheffen tot aartsbisdom met Bari als zetel van de Aartsbisschop. Dit gebeurde dan ook, en in de loop van de tiende eeuw, gaf ook Rome zijn fiat. Diverse bisdommen in zuid-Italië en Dalmatië vielen

onder jurisdictie van Bari. Griekse en Latijnse religie en cultuur ontmoeten elkaar terwijl Nikolaas hun gemeenschappelijk patroon was.

Terwijl in het begin van de elfde eeuw de stad Bari nog een middelpunt was met wijde uitstraling, vertoonden zich donkere wolken in de verte.

Reeds in 1034 veroverden de Arabieren Myra en brandschatten de stad, nog erger maakten het de de Turkse Seldschoeken, die zowat de gehele provincie met de steden uitmoordden rond het jaar 1080, ook Myra was daarna een geplunderde en verlaten stad geworden.

TRANSLATIO (overbrengen) van de relieken naar Italië.

Het graf met gebeente van de H.Nikolaas deelde in het wel en wee van de stad. Reeds in 808 hadden Arabieren geprobeerd het graf van de Heilige te verwoesten. Doch volgens een verhaal vernielden zij de verkeerde sarcofaag, waarschijnlijk wisten zij niet dat de Heilige in de crypta begraven lag. Beducht voor een nieuwe poging probeerde Keizer Basileios (867-886) het gebeente naar Byzantium (Constantinopel) over te brengen.

Het lukte de mensen die hij hiervoor naar Myra stuurde niet het lichaam uit de kerk te ontvoeren.

Na het ontdekken van deze poging tot diefstal werd waarschijnlijk het gebeente van de heilige op een andere geheime plaats in de kerk begraven.

Dit verhaal doet vermoeden dat de exacte plaats na 808 nog nauwelijks bekend was, omdat de geestelijkheid toen al het gebeente had verborgen.

De mensen in de zuid Italiaanse stad Bari zagen met zorg deze gang van zaken aan, al van ouds hadden zij goede connecties met Myra en van uit Bari vertrokken dan ook pelgrims regelmatig naar Myra. Men kwam nu het gerucht ter ore dat nu Venetianen het gebeente

wilden ontvoeren, evenals zij dat met de resten van de Evangelist Marcus uit Alexandrië al hadden gedaan. Door snel handelen waren zij de Venetianen te vlug af, op 1 april van het jaar 1087 bereikten zij met drie schepen de haven van Andriake in de nabijheid van Myra. De laatste inwoners en enkele monniken verzetten zich vergeefs, de Bari-anen vonden het graf onder de vloer van de kerk. De dekplaat sloegen zij stuk en ontdekten tot hun verbazing dat het gebeente van Nikolaas dreef in Myron, een mengsel van fijne oliën dat nu vaak gebruikt wordt bij ziekenzalving en verschillende liturgische plechtigheden door het jaar.

De beide priesters die meegekomen waren hulden het stoffelijk overschot in nieuw linnen doeken en brachten het aan boord van hun schepen. Op 9 Mei bereikte men Bari in Italië weer, waar ze met gejubel werden ontvangen.

De Venetianen wilden niet geloven dat mensen uit Bari het Heilig gebeente hadden gevonden. Tijdens de eerste Kruistocht (1096-1099) zochten zij opnieuw in Myra, en volgens een verzonnen verhaal zouden zij toen het gebeente hebben gevonden tegelijk met andere relieken, doch men hoort hier later niets meer over.

De komst van de relikwiën in Bari heeft de verering in west Europa ten zeerste bevorderd.

Het blijft merkwaardig dat tot op de dag van heden uit zijn graf olie vloeit. Vooral in de middel-eeuwen was deze olie een geliefde reliek.

Sommige schatkamers of kerken bezitten zelfs nu nog die oude ampul vaak gevat in sierlijke houders, zo bijvoorbeeld in Namen.

Ook Nijmegen heeft er voor de Reformatie een gehad, is het dezelfde die nu in Emmerich te zien is?

In 1626 werd er door de Kanunniken een lijst op gemaakt van relieken uit de door de protestanten

overgenomen St. Steven, deze waren waarschijnlijk bij de Paters Jezuiten daar in bewaring gegeven. We horen er later niets meer over, Emmerich viel opnieuw in Staatse handen, waarbij veel kerkelijke goederen verloren gingen.

Wat gebeurde er nu verder met de Nikolaaskerk in Myra? het graf van de Heilige bevond zich dus niet in de stad zelf maar langs een weg die voerde naar de havenplaats Andriake. Hier had van oudsher al een z.g. Martyrion gestaan, waar de martelaren Kriskes, Dioskorides en Nikokles waren bijgezet. Men kan denken aan een soort kerkhofkapel. In die vroege eeuwen begroef men de doden buiten de stad. Ook Nikolaas was hier bijgezet, de vele pelgrims waren oorzaak dat de grafkapel later omgebouwd werd tot een grotere kerk.

Men had al van oudsher hier last van grondwater en dit heeft, vooral in de tijd dat de stad verlaten was, vrij spel gekregen en werd oorzaak dat een groot deel van de kerk onder een zandlaag van liefst 8 meter bedolven werd.

Na de laatste plundering door de Arabische veldheer Chumid (in opdracht van Kalief Haroen-al-Raschid wel bekend uit 'Duizend en Een nacht'), nam de Arabische vloot de wijk, achtervolgd door een hevig onweer dat hen behoorlijke verliezen toebracht. Dit feit werd toegeschreven aan de Heilige Nikolaas.

Het bleef echter niet bij die ene overval, ook de Arabische Korsaren vielen in de periode 826-961 telkens vanuit Kreta weer het land binnen. Nadat in 1034 de kerk praktisch geheel was verwoest, beijerden de Byzantijnse Keizer Konstantinos IX Monomachos en zijn vrouw Zoë zich om het heiligdom weer op te bouwen en wel op de oude fundamenten.

Wat de bouwmeesters vonden aan de her en der versprei-

de gebeeldhouwde zuilen en fragmenten gebruikten zij opnieuw, in 1042 was de bouw voltooid.

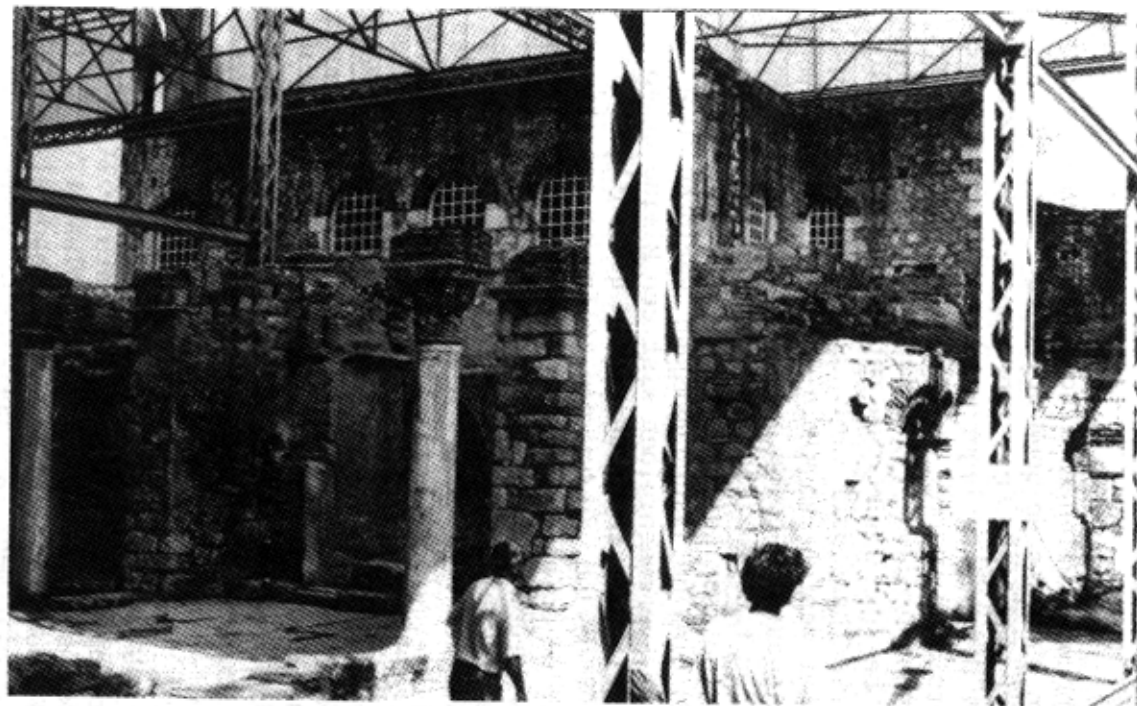
Slechts kort hebben de Christenen deze kerk kunnen bezoeken, het Byzantijnse leger werd door de Seldsjoekenstammen verslagen waarmee uiteindelijk geheel klein-Azië in hun handen kwam. Dit alles gebeurde in het jaar 1080, de tijd waarin ook het overbrengen de Nikolaasreliëken naar Bari viel.

Toch werd het westen van klein-Azië na de overwinning van de Kruisvaarders op de Turken weer opnieuw bevrijd voor een tijdsduur van ongeveer 200 jaar.

Onder de Byzantijnse Keizer Michaël VIII Palaiologos; (1258-1282) ging het gebied voorgoed verloren. Wie nog kon vluchten, verdween. Toch wist een kleine groep Christenen zich nog te handhaven in een volledig Islamitische omgeving. Zij bouwden zelfs nog een klein klooster bij de puinhopen van de oude bedevaartskerk, die steeds verder onder drijfzand verdwenen.

De geschiedenis hierna blijft in het duister gehuld. Myra verviel tot een onoogelijk dorpje, vol met ruïnes uit de antieke, vroeg-Christelijke en Byzantijnse tijden.

Er begon weer een beetje licht te komen toen Tsaar Nikolaas I van Rusland interesse kreeg voor de bescherm-patroon van zijn land. In 1846 stuurde hij een archeologische expeditie, die de kerk weer zou herstellen. Het land op en rond de vroegere kerk werd gekocht en men begon met de opgravingen in het gedeeltelijk 8 mtr. diepe drijfzand. Oude bouwdeelen werden weer op de oorspronkelijke plaats gezet en een nieuwe dakconstructie op de muren geplaatst. Omdat de Russen teveel ruchtbaarheid aan het herstel gaven en alsmaar meer land opkochten, verbood de Turkse regering een verdere arbeid, omdat zij te-

De restauraties aan de oude Nikolaaskerk in Myra zijn nog niet voltooid.

(Foto: M.M.F. Jungbauer.)

recht vreesden dat de Russen er een semi-militair steunpunt wilden vestigen.

Een eeuw later komt een Duitse archeoloog er eens kijken bij een rondreis door Lykië en ziet dat het vroegere Myra gewoon een woestenij is geworden waar niemand meer een huis durft te bouwen. Alles wat er nog te zien is staat er verlaten te vervallen.

'Het mooiste marmer beeldhouwwerk ligt rond de kerk verspreid' klaagt hij. 'De gewelven staan op instorten, ik moest in de kerk een tent opzetten vanwege de regen..'

Nog heden ten dage ligt er een portaalboog in het zand met het opschrift: 'Vernieuwd door de ijver der Russen in het jaar 1853'.

De nog overgebleven hier en daar verspreid wonende Christenen werden voorgoed verdreven uit Lykië tijdens de Turks-Griekse oorlog in 1920-1922.

Blijkbaar bevinden zich toch nog enige resten van het gebeente- en wat oude Ikonen van de Heilige Nikolaas, door de Turken gevonden bij monniken, in de 120 Km noordelijk van Myra gelegen provinciehoofdstad Antalya in een museum.

Myra heet nu al lang Demre, maar het kan verkeren! Om het imago van het land zowel op gebied van wetenschap als kunst wat op te vijzelen, heeft de Turkse regering in de jaren '60, verschillende Christelijke monumenten laten restaureren, waaronder ook de graf-kerk van de Heilige Nikolaas.

De enorme hoeveelheden drijfzand werden in zoverre verwijderd dat althans in de zomer de kerk droog staat. Turkse archeologen verbeterden het muurwerk, zetten de zuilen weer op hun juiste plaats en zorgden voor een goede dakbedekking.

Ook het massief stenen altaar bracht men weer op de oorspronkelijke plaats terug. Rond dit altaar zijn in halfcirkelvorm stenen zitplaatsen, in oud-Chris-

telijke tijden, bestemd voor de bisschop als celebrant, omgeven door diakens en andere assistenten. In Griekenland en Italië vind men nog vaak een dergelijke opstelling.

Enkele weken geleden kreeg ik nog een amateur-foto in handen, deze zomer gemaakt van het kerkexterieur in Myra, hieruit blijkt dat men rond het gebouw een enorm steigerwerk heeft opgetrokken om het opnieuw in restauratie te nemen, voorwaar een zeer goed initiatief.

De stad Demre is tegenwoordig, wanneer men de Turkse omstandigheden in aanmerking neemt, vrij goed te bereiken. Per vliegtuig kunt U naar Antalya, waar het archeologisch museum te bezichtigen is. Van hier is per auto of bus via een goede weg Demre te bereiken.

Ik wens U een goede pelgrimstocht met Nikolaas als beschermheilige naast U.

Nikolaas beschermer van de schippers(Olie lamp)

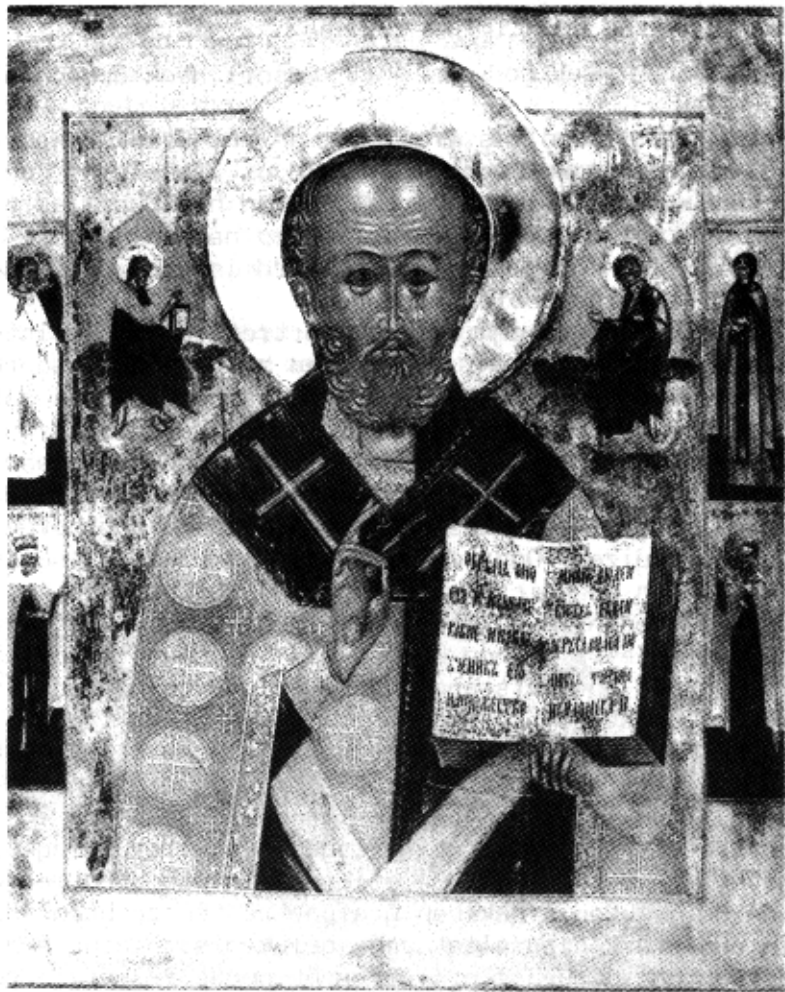
Het woord 'Icoon' is afgeleid van het Griekse woord: 'Eikon' dat zowel portret, beeld of afbeelding betekent. In de Griekse vertaling van het Oude Testament, staat dat God de mens schiep naar zijn EIKON, dat is 'Zijn gelijkenis'. Dit woord is voor de Ikonen-kunst van groot belang geworden.

De oudste Ikonen zijn dan ook portretten van Christus, Maria en de Heiligen, zo kan men het best het woord Icoon omschrijven. Men kan er nog aan toevoegen dat de Icoon op een houten paneel geschilderd moet zijn. De Egyptenaren kenden rond het begin van onze jaartelling al getekende afbeeldingen van hun overledenen deze 'portretten' plaatste men dan in de voorhoven van hun huizen. Door zo'n afbeelding bleef de herinnering aan hen die ze lief hadden voortbestaan.

DE Christenen in Egypte namen in die tijd deze gewoonte over. Zelfs nu nog kennen wij het gebruik in onze landen dat op grafstenen van overledenen hun portret wordt bevestigd.

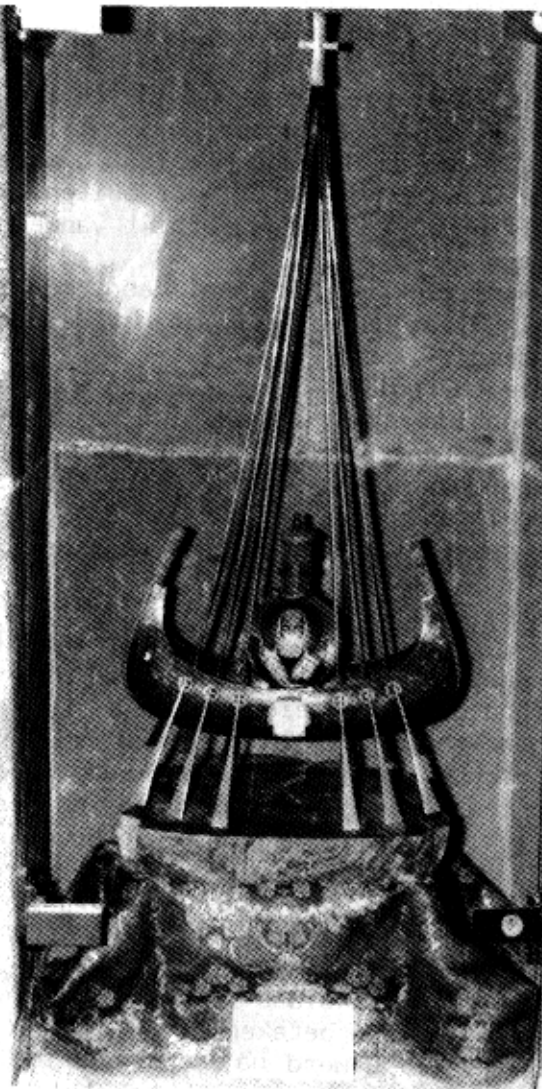
Zowel bij de heidense Egyptenaren als de Christenen leefde zeer sterk het bewustzijn: 'De dode is niet dood, maar leeft voort!' Men probeerde dan ook in het portret iets bovenaards te leggen om uitdrukking te geven van dit geloof. De heidense Egyptenaren met hun van de Grieken afgekeken grafportretten zochten het in een sterk naturalistische gelijkenis. Hierbij schilderde men de ogen sterk vergroot omdat zij het 'eeuwige licht' hadden aanschouwd. Een idee dat ook de Christenen overnamen, toch schilderden zij meer abstract als een soort protest tegen de heidenen. De Christenen schilderden dan ook meer het 'type'.

Zo zijn er nog al wat oude afbeeldingen bekend van Petrus en Paulus, Petrus wordt dan getypeerd door een

Icoon van de Heilige Nikolaas. (Rusland 18e eeuw)
(Foto coll. A.Janssen.)

krullige baard, en Paulus met met een hoog kaal voorhoofd. Voor iedere gelovige in de kerk al op grote afstand duidelijk zijn wie er voorgesteld werd. Het zal ieder wel duidelijk zijn dat de Ikoon een religieus-Christelijke afbeelding is, het is niet zomaar een portret, doch heeft in de Liturgie een bepaalde functie. Zo worden Ikonen in de Oosterse kerken herhaaldelijk bewierookt, men vereert ze en men bidt via de portret-Ikoon tot de voorgestelde Heilige. Zoals gezegd; een bepaalde typering was noodzakelijk. Hoe is deze nu wat Nikolaas betreft? Op de eerste plaats draagt hij altijd bisschoppelijke gewaden, deze bestaan uit de volgende kledingstukken: Een lichtkleurig onderkleed, dit kan zowel crême, rosa, lichtgroen of blauw zijn. Daarover een 'boventunica', die later van model veranderde en 'Sakkos' genoemd werd. Soms is het ornament hierop kruisvormig, welk motief zich over het gehele kleed herhaalt. Ook draagt de bisschop een wel 5 meter lange stola versierd met zeven kruisen. Deze stola is zodanig over schouders en rug geslagen dat twee kruisen op gelijke hoogte van de schouders hangen. Verder hangt aan een koord terzijde van het lichaam nog een ruitvormige lap, dit is een waardigheidsteken dat men overgenomen heeft van bepaalde Byzantijnse legeroversten na de Turkse overheersing. Een mijter draagt hij niet, dat was in die oud-Christelijke tijd nog geen gewoonte, evenmin als een staf. Eén hand houdt de Heilige Nikolaas zegenend omhoog, hierbij is opmerkelijk dat twee vingers omhoog wijzen, dit is een symbool van het God-zijn en tegelijk mens-zijn van Jesus-Christus in wiens naam hij het volk tijdens de Liturgie zegent. De drie overige vingers behoren in één punt samen te komen, zij symboliseren God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, drie personen, toch één God.

-Reliekhouders in scheepsvorm, in het midden een ampul met 'Myr-olie'.-(Dom van Worms, Nikolaaskapel.)
(Foto Heinz Marquardt.)